

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

МАРЧУК РУСЛАН МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 343.123.12:351.746(477)

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ
ТА ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ УКРАЇНИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2020

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Науково-дослідному інституті публічного права

Науковий керівник

доктор юридичних наук, доцент

Дрозд Олексій Юрійович,

Національна академія внутрішніх справ,
начальник відділу докторантури та ад'юнктури

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Безпалова Ольга Ігорівна,

Харківський національний університет внутрішніх справ,
завідувач кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування

кандидат юридичних наук

Шкарупа Костянтин Вікторович,

Національна академія прокуратури України,
викладач відділу підвищення кваліфікації прокурорів з нагляду за додержанням
законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях інституту
підвищення кваліфікації прокурорів

Захист відбудеться «20» січня 2020 р. о 9⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.503.01 в Науково-дослідному інституті публічного права за адресою: 03035, м. Київ, вул. Георгія Кірпи, 2 А

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Науково-дослідного інституту публічного права за адресою: 03035, м. Київ, вул. Георгія Кірпи, 2 А

Автореферат розісланий «16» грудня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

К. М. Куркова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Україна сьогодні стоїть на порозі докорінних реформ, які обумовлені прагненням бути повноправним членом європейської спільноти. Водночас входження нашої держави до єдиного європейського простору передбачає обов'язкове впровадження в національну правову систему міжнародних стандартів у сфері захисту прав та інтересів громадян. Це потребує не лише докорінного оновлення низки нормативно-правових актів, а й створення збалансованої системи правоохоронних органів, які міцно стоятимуть на сторожі їх виконання.

У сучасному суспільстві складно уявити демократичну правову державу, яка б могла належно функціонувати без системи правоохоронних органів. Саме на них покладається захист прав і свобод громадян, інтересів суспільства й держави від протиправних посягань; вони забезпечують ефективну профілактику, виявлення, припинення та розслідування злочинів, слугують основним інструментом протидії корупції та організованій злочинності. Усвідомлення необхідності системної перебудови державного апарату як обов'язкової умови входження України до європейського співтовариства стало основним каталізатором запровадження однієї з найбільш масштабних за всі роки незалежності реформи національної правоохоронної системи. Її результатом стала зміна правового статусу та підпорядкованості одних правоохоронних органів; перегляд компетенції других; розширення сфери повноважень третіх. Однак чи не найбільшим її досягненням по праву вважають посилення заходів боротьби з корупцією, зокрема завдяки зміцненню антикорупційного механізму, чільне місце в якому було відведено новоствореному органу з надзвичайно широкими повноваженнями – Державному бюро розслідувань (далі – ДБР).

ДБР – це принципово нова ланка національної правоохоронної системи, яка перебуває на стадії активного розвитку. У зв'язку з цим, на сьогодні існує чимало спірних питань, пов'язаних з його завданнями, функціями та сферою повноважень; організаційною структурою, підпорядкованістю та підзвітністю; принципами, формами й методами діяльності; кадровим, інформаційним, фінансовим, матеріально-технічним та іншим забезпеченням; необхідністю розв'язання низки правових, системно-структурних, організаційних, ресурсних проблем. Попри те, що з моменту створення ДБР минуло не так багато часу, засоби масової інформації вже переповнені публікаціями, присвяченими «компетенційним» конфліктам ДБР та інших органів досудового розслідування; критиці кадрових призначень і власне процедурі відбору на керівні посади до ДБР; загрозам використання бюро як інструменту для «політичних розправ» і «замовних розслідувань» тощо.

Крім суто практичної цінності, цей напрям дисертаційного дослідження становить значний науково-теоретичний інтерес, оскільки вдосконалення організації та діяльності ДБР, підвищення ефективності його функціонування обов'язково має спиратися на міцний науково-теоретичний фундамент. Водночас чимало аспектів організації та діяльності ДБР на сьогодні залишаються малодослідженими в науковій літературі. Зокрема, існує потреба в належному науково-теоретичному дослідженні питання про місце та роль ДБР у системі правоохоронних органів;

обґрунтуванні методологічних підходів до вивчення особливостей адміністративно-правового статусу ДБР та його працівників; визначенні доцільності наділення ДБР тими чи іншими владними повноваженнями; аналізі концептуальних критеріїв розмежування компетенції ДБР та інших правоохоронних органів. Існує низка суперечливих, іноді кардинально протилежних наукових поглядів щодо концептуальних категорій адміністративного права, які слугують підґрунтям загальнотеоретичних досліджень широкого кола питань щодо організації та діяльності ДБР. Це актуалізує потребу в уточненні та конкретизації понятійно-категоріального апарату вказаної проблематики; подальшому розвитку вчення про юридичну природу правоохоронних функцій; удосконаленні наукових уявлень про основні засади здійснення правоохоронної діяльності; виявленні загальних тенденцій і закономірностей розвитку правоохоронної системи; пошуку найбільш ефективних способів охорони та захисту прав і свобод громадян тощо.

Науково-теоретичне підґрунтя дослідження становлять наукові праці фахівців з адміністративного права, теорії держави і права, конституційного права, філософії, теорії управління та інших галузевих юридичних наук, зокрема: В. Б. Авер'янова, О. Ф. Андрійка, О. М. Бандурки, Д. Н. Бахраха, О. І. Безпалової, В. Т. Білоуса, Ю. П. Битяка, В. Є. Бондара, І. В. Бондаренка, Ю. В. Ващенко, І. І. Веремесенка, І. П. Голосніченка, С. Т. Гончарука, Й. І. Горінецького, В. С. Гуславського, Є. В. Додіна, О. Ю. Дрозда, Ю. О. Загуменної, О. П. Ключниченка, О. Ф. Кобзаря, М. В. Ковалюка, Ю. М. Козлова, Т. І. Коломоєць, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, С. В. Краснокутського, М. І. Мельника, Н. Р. Нижник, П. В. Онопенка, В. І. Осадчого, В. П. Півненко, Т. О. Пікулі, В. М. Плішкіна, А. П. Селіванова, О. В. Тюріної, М. І. Хавронюка, В. К. Шкарупи, К. В. Шкарупи, Х. П. Ярмакі, О. Н. Ярмиша та багатьох інших. У роботі використано також доробки науковців, які безпосередньо займались дослідженням різноманітних аспектів функціонування ДБР, а саме: Н. С. Андрійченка, О. В. Бусола, О. В. Ільченка, А. Нахмедова, І. Павича, Є. Д. Скулиша та інших.

Таким чином, викладене вище підтверджує актуальність, науково-теоретичну і практичну цінність обраного напряму дисертаційного дослідження, у якому буде здійснено спробу визначити й науково обґрунтувати найбільш перспективні шляхи вирішення низки проблемних питань організації та діяльності ДБР України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Обраний напрям дисертаційного дослідження спрямований на реалізацію основних положень: Концепції судово-правової реформи, затвердженої постановою Верховної Ради України від 28 квітня 1992 р. № 2296-ХІІ; Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схваленої Указом Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006; Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008; Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015; Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015, та інших програмних документів. Тема дисертації відповідає основним положенням Стратегії розвитку наукових

досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р. № 4-16. Дослідження виконано відповідно до Плану науково-дослідницької роботи Науково-дослідного інституту публічного права на тему «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0115U005495).

Мета і завдання дослідження. *Мета* роботи полягає в тому, щоб на основі аналізу національного законодавства та правозастосовної практики комплексно дослідити адміністративно-правовий статус, сутність та особливості організаційного забезпечення ДБР і на підставі проведеного дослідження обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання організації його діяльності як невід'ємного елемента системи правоохоронних органів України. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких *завдань*:

- визначити причини та передумови створення ДБР;
- дослідити історію виникнення та становлення ДБР як повноцінного елемента національної правоохоронної системи;
- сформулювати поняття та розкрити ознаки ДБР як державного правоохоронного органу;
- класифікувати правоохоронні органи України та визначити місце ДБР у їх системі;
- розкрити особливості адміністративно-правового статусу ДБР як центрального органу виконавчої влади;
- визначити основні напрями вдосконалення законодавчо закріпленої моделі адміністративно-правового статусу ДБР;
- розкрити поняття системи ДБР, з'ясувати її ознаки та ключові напрями оптимізації;
- сформулювати поняття організаційної структури ДБР, визначити її ознаки й основні шляхи вдосконалення;
- встановити особливості адміністративно-правового регулювання організації діяльності посадових осіб ДБР, а також обґрунтувати пропозиції щодо його вдосконалення.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають у сфері функціонування Державного бюро розслідувань України.

Предмет дослідження – адміністративно-правові засади організації та діяльності Державного бюро розслідувань України.

Методи дослідження було обрано з урахуванням поставленої мети й завдань дослідження, а також специфіки його об'єкта та предмета. Їх основу становлять загальнонаукові та спеціально-наукові методи і прийоми наукового пізнання, зокрема: *діалектичний метод*, застосування якого дозволило визначити місце ДБР у системі правоохоронних органів України та в системі центральних органів виконавчої влади (розділ 2), а також з'ясувати найбільш перспективні напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання організації діяльності ДБР (розділ 3); *методи аналізу та синтезу*, завдяки яким вдалося визначити основні передумови виникнення ДБР (підрозділ 1.1) і чинники, що вплинули на подальші зміни в його адміністративно-

правовому статусі (підрозділ 2.3); *метод системного аналізу*, який дозволив розкрити внутрішню будову системи правоохоронних органів (підрозділ 2.2) та системи органів виконавчої влади (підрозділ 2.2), визначити місце ДБР у цих системах; *системно-структурний метод*, завдяки якому вдалося розкрити сутність бюро як цілісного системного утворення, а також виявити внутрішні й зовнішні взаємозв'язки та взаємозалежності, які в ньому існують (підрозділ 3.1); *структурно-функціональний метод*, який уможливив висвітлення ознак і недоліків організаційної структури ДБР (підрозділ 3.2), особливостей правового статусу посадових осіб цього органу (підрозділ 3.3); *історико-правовий метод*, що дав змогу дослідити еволюцію становлення ДБР як повноцінного елемента національної правоохоронної системи (підрозділ 1.2); *логіко-семантичний метод*, який сприяв поглибленню понятійно-категоріального апарату, а також конкретизації таких понять і категорій, як «Державне бюро розслідувань», «державний правоохоронний орган», «система ДБР», «організаційна структура ДБР» тощо (розділи 1–3); *порівняльно-правовий метод*, який використано в межах порівняння правового статусу ДБР як центрального органу виконавчої влади та як незалежного правоохоронного органу, а також під час аргументування доцільності оновлення його правового статусу (підрозділ 2.3); *формально-юридичний метод*, який застосовано під час дослідження змісту нормативно-правових актів, що регулюють організацію та діяльність ДБР (розділ 3); *логіко-нормативний метод*, завдяки якому було виявлено недоліки та прогалини в адміністративно-правовому регулюванні організації та діяльності ДБР, а також обґрунтовано пропозиції щодо їх усунення (розділ 3); *соціологічні методи*, які використано під час розроблення анкет соціологічного опитування, визначення категорій респондентів, які підлягають інтерв'юванню, а також під час безпосереднього проведення опитування та узагальнення його результатів (розділи 1–3, додатки); *статистичні методи*, що дали змогу проаналізувати стан і перспективи розвитку ДБР (розділ 3). Перелічені методи використано у взаємозв'язку та взаємозалежності, що дозволило сформулювати цілісну методологічну базу, а також забезпечило повноту та об'єктивність зроблених висновків.

Нормативну та емпіричну базу дослідження становили Конституція України, закони України «Про Державне бюро розслідувань», «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», «Про національну безпеку України», «Про Кабінет Міністрів України», «Про центральні органи виконавчої влади», «Про запобігання корупції» та інші, а також прийняті на їх виконання підзаконні нормативно-правові акти; рішення Конституційного Суду України; проекти нормативно-правових актів; статистичні дані й аналітичні довідки ДБР; дані проведеного анкетування 1100 респондентів, з яких 400 – юристи-правознавці, 200 – новопризначені працівники ДБР та 500 – громадяни.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше у вітчизняній науці адміністративного права на монографічному рівні розкрито теоретико-методологічні та організаційно-правові засади діяльності ДБР, визначено його місце в національній правоохоронній системі, а також науково обґрунтовано шляхи розв'язання низки проблем, пов'язаних з організацією та діяльністю бюро в умовах докорінного реформування його адміністративно-правового статусу.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку концептуальних положень, висновків і пропозицій, що мають важливе науково-теоретичне і практичне значення, а саме:

вперше:

– аргументовано потребу в прийнятті Закону України «Про систему правоохоронних органів і правоохоронну діяльність» як передумови забезпечення належного функціонування правоохоронної системи держави, гарантування ефективності, стабільності й узгодженості роботи всіх її структурних елементів; обґрунтовано положення щодо його структури та змісту;

– розроблено практичні рекомендації щодо внесення змін і доповнень до законів України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» та «Про національну безпеку України», які спрямовані на конкретизацію загальних засад організації та діяльності правоохоронних органів, уточнення їх адміністративно-правового статусу, удосконалення дефініцій деяких понять;

– запропоновано обмежити на конституційному рівні право Президента України призначати на посаду директора ДБР виключно за результатами конкурсу;

– доведено необхідність встановлення чітких і зрозумілих для широкого загалу меж підзвітності, підконтрольності та підпорядкованості ДБР, які б ураховували його оновлений правовий статус, гарантували достатній рівень його незалежності й відповідальності;

– запропоновано позбавити директора ДБР права затверджувати організаційну структуру ДБР і передбачити в Законі України «Про Державне бюро розслідувань» функціонування таких структурних підрозділів ДБР, як слідчі органи, оперативні підрозділи, спеціальні підрозділи, підрозділи внутрішнього контролю, підрозділи забезпечення;

– обґрунтовано доцільність перегляду законодавчо встановлених граничних строків перебування на посаді директора ДБР та його заступників, зокрема запропоновано в законодавчому порядку заборонити одній і тій самій особі займати керівну посаду в ДБР упродовж двох строків підряд;

– розроблено практичні рекомендації щодо внесення змін і доповнень до Конституції України, Закону України «Про Державне бюро розслідувань», інших нормативно-правових актів, які спрямовані на уточнення адміністративно-правового статусу ДБР, визначення його місця в системі правоохоронних органів держави, удосконалення порядку утворення, системи, організаційної структури, організації діяльності його посадових осіб;

удосконалено:

– класифікацію основних ознак державних правоохоронних органів, а також класифікацію основних ознак центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом; встановлено відповідність ДБР таким ознакам;

– визначення таких понять, як «державні правоохоронні органи», «Державне бюро розслідувань», «система Державного бюро розслідувань», «організаційна структура Державного бюро розслідувань», «вища юридична освіта» та «стаж роботи в галузі права»;

– наукові уявлення про систему правоохоронних органів, у межах якої запропоновано розрізняти державний і недержавний сектори;

– систему ознак, що характеризують систему ДБР, до яких запропоновано відносити такі: суворе законодавче регулювання; поєднання в єдине ціле різних за своїм змістом елементів; взаємоузгодженість діяльності всіх елементів системи ДБР і спрямованість такої діяльності на досягнення спільної мети; наявність тісного взаємозв'язку між складовими системи ДБР; входження до складу системи більш високого порядку; складна внутрішньоорганізаційна будова;

– систему ознак, що характеризують організаційну структуру ДБР, до яких зараховано такі: нормативна визначеність, чітка впорядкованість, ієрархічність, спрямованість на досягнення стратегічних цілей діяльності ДБР, спеціалізація;

– положення про систему вимог, яким мають відповідати директор ДБР і його заступники, про систему підстав звільнення їх із займаних посад, а також систему обмежень, встановлених для працівників бюро;

дістало подальший розвиток:

– дослідження соціально-політичних, економічних та правових причин і передумов створення ДБР як специфічного елемента національної правоохоронної системи;

– визначення найбільш поширених і перспективних шляхів удосконалення законодавчо закріпленої моделі адміністративно-правового статусу ДБР, які об'єднано у дві групи: ліберальний підхід і радикальний підхід;

– положення про доцільність перегляду адміністративно-правового статусу ДБР, зокрема його виведення із системи органів виконавчої влади та надання йому статусу незалежного правоохоронного органу, що не лише підвищить ефективність функціонування ДБР, забезпечить достатній рівень його самостійності, об'єктивності та незалежності, а й гарантуватиме захист від незаконного тиску і втручання в його роботу;

– визначення основних недоліків законодавчого регулювання адміністративно-правового статусу ДБР, порядку його утворення, закріплення системи та структури, організації діяльності його посадових осіб тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовані в результаті дослідження висновки, узагальнення та пропозиції мають важливе науково-теоретичне та практичне значення і наразі використовуються у:

– *науково-дослідній роботі* – для розвитку положень науки адміністративного права з метою поглиблення теоретичних розробок питань, які пов'язані з адміністративно-правовим регулюванням окремих аспектів правоохоронної діяльності, а також як теоретико-методологічне підґрунтя для здійснення подальших досліджень проблем розвитку ДБР (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *нормотворчій діяльності* – під час розроблення нових та підготовки змін і доповнень до чинних нормативно-правових актів, що визначають концептуальні засади функціонування правоохоронних органів загалом, а також регулюють діяльність ДБР зокрема (акт впровадження Інституту законодавства Верховної Ради України);

– *освітньому процесі* – під час створення нових і вдосконалення наявних навчальних програм та навчальних планів підготовки фахівців юридичного профілю, підвищення кваліфікації працівників ДБР та інших правоохоронних органів; у межах підготовки підручників, навчальних посібників, науково-методичних матеріалів, у яких висвітлюються окремі аспекти діяльності правоохоронних органів, у тому числі ДБР; під час викладання таких навчальних дисциплін і спецкурсів, як «Судові та правоохоронні органи України», «Адміністративне право», «Конституційне право», «Теорія держави та права», «Полицейська діяльність» та інших (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ).

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблеми загалом, окремі її аспекти, одержані узагальнення та висновки були оприлюднені на таких міжнародних науково-практичних конференціях: «Сучасне державотворення та правотворення: питання теорії та практики» (м. Одеса, 11–12 грудня 2015 р.), «Актуальні проблеми прав людини, держави та вітчизняної правової системи» (м. Дніпропетровськ, 1–2 квітня 2016 р.), «Актуальні питання юридичної теорії та практики: наукові дискусії» (м. Харків, 30 листопада – 1 грудня 2018 р.), «Актуальні проблеми реформування системи законодавства України» (м. Запоріжжя, 25–26 січня 2019 р.), «Право як ефективний суспільний регулятор» (м. Львів, 15–16 лютого 2019 р.), «Розвиток сучасного права в умовах глобальної нестабільності» (м. Одеса, 13–14 вересня 2019 р.), «Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн» (м. Запоріжжя, 27–28 вересня 2019 р.).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 268 сторінок. Список використаних джерел складається із 209 найменувань, розміщених на 25 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації; окреслено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, задачі, об'єкт і предмет дослідження, зазначено інформацію про його методологію, науково-теоретичну та емпіричну базу; розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів; наведено відомості про апробацію матеріалів дисертації, їх оприлюднення, а також про структуру й обсяг роботи.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні основи дослідження організаційно-правових засад діяльності Державного бюро розслідувань» складається з трьох підрозділів, у яких визначено передумови створення ДБР, проаналізовано історію становлення цього правоохоронного органу, а також визначено його ознаки як одного з елементів національної правоохоронної системи.

У **підрозділі 1.1 «Причини та передумови створення Державного бюро розслідувань»** досліджено соціально-політичні, економічні та правові причини й передумови створення ДБР. Визначено основні передумови створення ДБР, а також

встановлено причини, які безпосередньо впливали на процес становлення цього органу.

Зауважено, що створення ДБР як принципово нового елемента правоохоронної системи має вагомое соціальне та правове значення для нашої держави, оскільки свідчить про прагнення встановити соціальну справедливість у суспільстві, знизити рівень корупції та «білокомірцевої» злочинності, зробити діяльність органів державної влади відкритою і прозорою, зміцнити гарантії забезпечення прав і свобод громадян у їхніх взаємовідносинах з правоохоронними органами.

У підрозділі 1.2 *«Генезис виникнення та становлення Державного бюро розслідувань як повноцінного елемента національної правоохоронної системи»* наголошено на помилковості уявлень з приводу того, що історія становлення ДБР бере свій початок з 2015 р., тобто з моменту ухвалення Закону України «Про Державне бюро розслідувань». Наголошено на тому, що процес створення ДБР розпочався набагато раніше та пройшов досить тривалий і нелегкий шлях, у межах якого запропоновано виділяти п'ять етапів. Перший етап – зародження ідеї та закладення фундаменту для створення ДБР (1991–1996 рр.). У цей період ідея створення ДБР набула чітких обрисів, а з прийняттям Конституції України – також і законодавче закріплення. Другий етап – спроби реалізувати ідею створення ДБР (1996–1999 рр.). У цей період влада була ще не готова до створення дійсно неупередженого, процесуально незалежного, професійного правоохоронного органу для боротьби зі злочинами високопосадовців, суддів та правоохоронців; запити суспільства з цього питання відверто ігнорувались, а рекомендації міжнародних експертів виконувались лише формально. Третій етап – уточнення концепції створення ДБР (1999–2012 рр.). У цей період ідея створення ДБР відійшла на другий план і перестала бути в центрі правових і соціально-політичних дискусій. Четвертий етап – законодавче оформлення створення ДБР (2012–2015 рр.). Особливістю цього етапу є неузгодженість і непослідовність дій різноманітних суб'єктів нормотворчості, а також поспіх у розробленні й ухваленні нормативно-правових актів, які є фундаментом діяльності бюро. Це стало основною причиною затягування процесу формування правового підґрунтя для створення ДБР та відтермінування початку його фактичного функціонування. П'ятий етап – початок функціонування ДБР (2016 р. – донині). Цей період означений активізацією процесу фактичного створення вказаного правоохоронного органу. Попри те, що цей період ще триває, нині вже можна констатувати низку недоліків і прорахунків, яких припустилися на етапі формування концепції створення ДБР. Саме вони спричинили те, що ДБР так і не розпочало свою діяльність у визначені КПК України терміни.

Доведено, що відсутність належного нормативно-правового регулювання, численні законодавчі колізії та прогалини, бюрократизм, а також низка інших причин продовжують гальмувати повноцінний розвиток ДБР.

Підрозділ 1.3 *«Поняття та ознаки Державного бюро розслідувань як державного правоохоронного органу»* присвячений аналізу загальноприйнятих теоретичних уявлень про сутність і зміст правоохоронної функції держави, дослідженню основних ознак органів, що здійснюють її реалізацію, а також

визначенню відповідності ДБР таким ознакам. Проаналізовано представлені в науковій літературі визначення правоохоронної функції держави, визначено їхні недоліки й переваги. З'ясовано ознаки правоохоронної функції держави, які дозволяють глибше зрозуміти її правову природу, а також відмежувати від інших функцій держави. Обґрунтовано авторську диференціацію виділених ознак, які запропоновано об'єднати у дві великі групи: загальні, що притаманні всім без винятку функціям держави; спеціальні, що дають змогу відмежувати правоохоронну функцію від інших функцій держави.

Визначено ключові ознаки державних правоохоронних органів, з огляду на що доведено, що ДБР є державним правоохоронним органом, оскільки йому притаманні аналогічні характеристики. На основі проведеного дослідження сформульовано авторське визначення поняття «державні правоохоронні органи».

Розділ 2 «Державне бюро розслідувань у системі правоохоронних органів України та в системі центральних органів виконавчої влади» складається з трьох підрозділів, у яких розкрито специфічні особливості ДБР як державного правоохоронного органу, а також як одного з елементів системи органів виконавчої влади.

У підрозділі 2.1 «Місце Державного бюро розслідувань у системі правоохоронних органів України» узагальнено наукові підходи до розуміння суб'єктного складу правоохоронної діяльності, які запропоновано об'єднати в три відносно самостійні групи, тобто в межах вузького, розширеного та широкого підходів. З'ясовано недоліки й переваги зазначених підходів, а також можливості їх використання для окреслення місця й ролі ДБР у національній правоохоронній системі.

Обґрунтовано авторський погляд на класифікацію державних правоохоронних органів за різноманітними критеріями, а також визначено місце ДБР у кожній із запропонованих класифікацій. По-перше, залежно від змісту виконуваних правоохоронних функцій усі державні правоохоронні органи варто поділити на такі, що здійснюють: 1) забезпечення національної безпеки, охорону національних інтересів і захист державного кордону; 2) охорону публічного порядку та забезпечення публічної безпеки; 3) запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів та інших правопорушень; 4) забезпечення цивільного захисту, а також захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій. Аргументовано пропозицію щодо віднесення ДБР до третьої групи. По-друге, залежно від предметного розподілу компетенцій всі державні правоохоронні органи розмежовано на такі, що здійснюють: 1) боротьбу з тероризмом, а також посяганнями на державну незалежність і територіальну цілісність України; 2) протидію корупції, організованій злочинності, а також злочинності високопосадовців; 3) боротьбу з економічною злочинністю, зокрема злочинністю в податково-бюджетній і банківській сфері; 4) протидію нелегальній міграції та контрабанді, злочинам у митній сфері; 5) охорону дитинства та протидію злочинам, учиненим неповнолітніми; 6) захист екології та навколишнього природного середовища; 7) забезпечення інформаційної безпеки та протидію кіберзлочинності. Доведено належність ДБР до другої групи. По-третє, з огляду на обсяг повноважень у правоохоронній сфері, усі державні правоохоронні органи запропоновано поділяти

на: 1) державні правоохоронні органи загальної компетенції; 2) державні правоохоронні органи спеціального призначення. Зауважено, що ДБР належить до другої групи. По-четверте, залежно від місця правоохоронного органу в правоохоронній системі загалом, а також від характеру його взаємозв'язків з іншими державними органами, усі державні правоохоронні органи класифіковано на: 1) державні правоохоронні органи зі спеціальним статусом; 2) державні правоохоронні органи, що належать до виконавчої гілки влади, у межах яких виокремлено кілька самостійних підгруп: 2.1) міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, які наділені правоохоронними функціями; 2.2) центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом, які наділені правоохоронними функціями; 2.3) підприємства, установи, організації, які належать до сфери відання міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади, а також їхні структурні підрозділи, які наділені правоохоронними функціями. Обґрунтовано необхідність віднесення ДБР до підгрупи 2.2.

Проаналізовано систему правоохоронних органів держави. Встановлено законодавчі прогалини та суперечності, успішне усунення яких можливе саме завдяки законодавчій імплементації цієї системи.

У підрозділі 2.2 *«Особливості адміністративно-правового статусу Державного бюро розслідувань як центрального органу виконавчої влади»* доведено нагальність зміни адміністративно-правового статусу ДБР, який на сьогодні не відповідає Конституції України та іншим законодавчим актам, що регулюють діяльність органів виконавчої влади.

Аргументовано доцільність виокремлення п'яти основних ознак центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом. По-перше, особливий характер законодавчого регулювання організації та порядку їх діяльності. Зазначено, що ДБР повною мірою відповідає зазначеній ознаці, оскільки практично всі питання організації його діяльності визначено в спеціальному законодавчому акті – Законі України «Про Державне бюро розслідувань». По-друге, особливий характер повноважень, якими ці органи наділено. Доведено, що ДБР також цілком відповідає наведеній ознаці, оскільки основне його призначення полягає в протидії злочинам найвищих посадових осіб держави. По-третє, гарантування високого рівня незалежності від незаконного втручання у їхню діяльність. Наголошено на тому, що ДБР відповідає зазначеній ознаці, оскільки в Конституції України, Законі України «Про Державне бюро розслідувань» та в інших нормативно-правових актах закріплено низку гарантій діяльності ДБР, які в сукупності становлять особливий гарантійний механізм, що забезпечує належне функціонування бюро та слугує основою його спеціального правового статусу. По-четверте, відмінний від загального порядок підзвітності, підконтрольності й підпорядкованості. Вказано, що в чинному законодавстві для ДБР встановлено відмінний від загального порядок підзвітності, підконтрольності й підпорядкованості. Констатовано відсутність чітких законодавчих меж підзвітності, підконтрольності та відповідальності ДБР, що може негативно позначитись на ефективності його роботи в майбутньому. По-п'яте, особливий порядок кадрового забезпечення їхньої діяльності. Зазначено, що в Законі України «Про Державне бюро розслідувань» передбачено низку винятків із загального порядку кадрового забезпечення його діяльності, які, з одного боку,

підтверджують доцільність наділення ДБР спеціальним статусом, а з іншого – визначають його особливе місце в системі центральних органів виконавчої влади. Аргументовано нагальність перегляду адміністративно-правового статусу ДБР.

У підрозділі 2.3 «Основні напрями вдосконалення законодавчо закріпленої моделі адміністративно-правового статусу Державного бюро розслідувань» з'ясовано причини, які зумовлюють необхідність оновлення правового статусу ДБР, а також встановлено недоліки й прогалини чинного законодавства, що потребують першочергового врегулювання. Висвітлено найбільш перспективні та поширені на сьогодні варіанти вдосконалення законодавчо закріпленої моделі адміністративно-правового статусу ДБР, які запропоновано об'єднати у дві групи: ліберальний шлях, що передбачає залишення бюро в системі центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом; радикальний шлях, що передбачає виведення ДБР не лише із системи центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом, а й із системи органів виконавчої влади загалом, а також надання йому особливого статусу. Сформульовано висновок про доцільність виведення ДБР із системи органів виконавчої влади та надання йому статусу незалежного правоохоронного органу. Цей не лише підвищить ефективність функціонування ДБР, забезпечить достатній рівень його самостійності, об'єктивності та незалежності, а й гарантуватиме захист від незаконного тиску і втручання в його роботу. Водночас зауважено, що реалізація запропонованого підходу передбачає необхідність внесення цілої низки змін і доповнень до чинного законодавства: по-перше, до Конституції України (у частині позбавлення Кабінету Міністрів України права утворювати ДБР і передачі його Президенту України, а також обмеження права останнього призначати на посаду директора ДБР виключно за результатами конкурсу); по-друге, до Закону України «Про Державне бюро розслідувань» (у частині закріплення оновленого статусу ДБР; нового порядку призначення на посаду директора цього органу; уточнення та деталізації законодавчих засад підзвітності, підконтрольності й підпорядкованості ДБР).

Розділ 3 «Шляхи вдосконалення адміністративно-правових засад організації та діяльності Державного бюро розслідувань» складається з трьох підрозділів, у яких наведено авторський погляд на найбільш перспективні шляхи усунення прогалин і суперечностей, а також підвищення ефективності законодавчого регулювання організації та діяльності ДБР.

У підрозділі 3.1 «Основні напрями оптимізації системи Державного бюро розслідувань» розкрито різноманітні шляхи вдосконалення законодавчо встановленого порядку утворення ДБР та оптимізації його системи. Проаналізовано законодавчо закріплений порядок утворення вказаного органу, визначено його недоліки, які існують на сьогодні, а також можуть виникнути внаслідок оновлення його правового статусу. На підставі проведеного дослідження обґрунтовано доцільність: 1) внесення змін до Конституції України (у частині наділення Президента України правом утворювати ДБР); 2) перегляду прикінцевих і перехідних положень Закону України «Про Державне бюро розслідувань» (у частині скасування обов'язку Кабінету Міністрів України утворити бюро); 3) визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів від 29 лютого 2016 р.

№ 127; 4) закріплення факту утворення ДБР у новому статусі у відповідному Указі Президента України.

Сформульовано авторську дефініцію поняття системи ДБР, визначено основні її риси, а саме: 1) суворе законодавче регулювання; 2) поєднання в єдине ціле різних за своїм змістом елементів; 3) взаємоузгодженість діяльності всіх елементів системи ДБР і спрямованість такої діяльності на досягнення спільної мети; 4) наявність тісних взаємозв'язків між складовими системи; 5) входження до складу системи більш високого порядку; 6) складна внутрішньоорганізаційна побудова. На підставі аналізу перелічених ознак визначено недоліки законодавчого регулювання системи ДБР. Зауважено, що для їх усунення, а також удосконалення зазначеної системи слід внести зміни й доповнення до Закону України «Про Державне бюро розслідувань», які передбачають: розширення гарантійного механізму незалежності ДБР за рахунок такої гарантії, як «особливий порядок визначення системи ДБР»; уточнення назви ст. 9 Закону шляхом включення до неї згадки про систему ДБР; уніфікацію законодавчої термінології завдяки використанню терміна «територіальні управління» замість категорії «територіальні органи»; збільшення кількості територіальних управлінь ДБР до десяти.

У підрозділі 3.2 «*Організаційна структура Державного бюро розслідувань: поняття, ознаки та шляхи оптимізації*» висвітлено пропозиції з удосконалення законодавчого регулювання організаційної структури ДБР. Визначено поняття організаційної структури ДБР, а також встановлено ключові її риси: 1) нормативна визначеність; 2) чітка впорядкованість; 3) ієрархічність; 4) спрямованість на досягнення стратегічних цілей діяльності ДБР; 5) спеціалізація. На підставі проведеного аналізу наведених ознак визначено основні недоліки законодавчого регулювання організаційної структури ДБР. Доведено, що з метою їх усунення та вдосконалення організаційної структури бюро необхідно вжити низку заходів, які в загальному вигляді зводяться до такого: закріплення організаційної структури ДБР на рівні Закону; перегляд компетенції Кабінету Міністрів України щодо нормативно-правового врегулювання окремих питань, пов'язаних із визначенням структури ДБР; скасування наказу директора ДБР від 21 грудня 2017 р. № 1 як такого, що суперечить Закону; виключення зі складу системи ДБР такого елемента, як спеціальні підрозділи, та включення його до структури ДБР; удосконалення організаційної структури центрального апарату ДБР і його територіальних управлінь тощо. Зауважено, що з метою гарантування сталого характеру діяльності ДБР та забезпечення стабільності його функціонування як одного з елементів правоохоронної системи варто закріпити його організаційну структуру на рівні Закону. У зв'язку з цим запропоновано позбавити директора ДБР права затверджувати організаційну структуру бюро і передбачити в ч. 1 ст. 9 Закону функціонування таких структурних підрозділів ДБР, як слідчі органи, оперативні підрозділи, спеціальні підрозділи, підрозділи внутрішнього контролю та підрозділи забезпечення.

У підрозділі 3.3 «*Особливості організації діяльності посадових осіб Державного бюро розслідувань*» розкрито особливості нормативно-правового регулювання організації діяльності посадових осіб ДБР, визначено його основні недоліки й прогалини, а також найбільш ефективні способи їх усунення. Наведено

характерні риси організації діяльності посадових осіб ДБР, а саме: законодавче закріплення специфічного порядку призначення на посаду керівника ДБР; законодавче закріплення специфічного порядку призначення на посаду заступників керівника ДБР; законодавче встановлення граничних строків перебування на посаді директора ДБР та його заступників; чітке законодавче окреслення вимог, яким мають відповідати директор ДБР і його заступники; законодавче закріплення вичерпного переліку підстав звільнення з посади керівника ДБР та його заступників, а також чітке врегулювання порядку їх звільнення з посади. На підставі аналізу чинного законодавства сформульовано пропозиції з удосконалення нормативно-правового регулювання організації діяльності посадових осіб ДБР, які в найбільш загальному вигляді зводяться до такого: перегляд наявного порядку призначення очільника ДБР; законодавче закріплення права директора ДБР призначати на посади та звільняти з посад своїх заступників; перегляд законодавчо закріпленого обмеження права перебування однієї і тієї самої особи на відповідній керівній посаді; конкретизація вимог, що висуваються до керівництва ДБР; перегляд й уточнення підстав звільнення з посади керівника ДБР та його заступників; удосконалення законодавчо закріпленого порядку звільнення з посади керівника ДБР та його заступників.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає в розробленні проблеми адміністративно-правового регулювання організації та діяльності ДБР, а також обґрунтуванні пропозицій і практичних рекомендацій, спрямованих на усунення законодавчих недоліків, прогалин та суперечностей у зазначеній сфері. Найбільш важливими є такі висновки.

1. Визначено причини й передумови створення ДБР, які об'єднано в такі групи: 1) необхідність виконання Україною взятих на себе зобов'язань як кандидата на вступ до ЄС; 2) потреба в реалізації перехідних положень Конституції України та КПК України; 3) необхідність позбавлення прокуратури невластивих їй функцій; 4) потреба в удосконаленні національної правоохоронної системи; 5) необхідність підвищення рівня довіри громадськості до правоохоронних органів; 6) потреба в посиленні заходів протидії корупції; 7) неспроможність наявних органів досудового розслідування здійснювати неупереджене та об'єктивне досудове розслідування кримінальних проваджень щодо високопосадовців, суддів і працівників правоохоронних органів; 8) збільшення кількості скарг на катування та жорстоке поводження з боку правоохоронців.

2. Досліджено історію виникнення та становлення ДБР як повноцінного елемента національної правоохоронної системи, у межах якої виокремлено п'ять основних етапів: 1) зародження ідеї та закладення фундаменту для створення ДБР (1991–1996 рр.); 2) спроби реалізувати ідею створення ДБР (1996–1999 рр.); 3) уточнення концепції створення ДБР (1999–2012 рр.); 4) законодавче оформлення створення ДБР (2012–2015 рр.); 5) початок функціонування ДБР (2016 р. – донині).

3. Сформульовано поняття та розкрито ознаки ДБР як державного правоохоронного органу, який визначено як державний правоохоронний орган зі спеціальним статусом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття злочинів, що належать до його підслідності, а також протидія корупції. Встановлено, що ДБР відповідає всім ознакам, які притаманні державним правоохоронним органам, а саме: 1) основною метою його діяльності є реалізація правоохоронної функції держави; 2) головним завданням його діяльності є запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування окремих видів злочинів, а також протидія корупції; 3) він має статус органу державної влади; 4) його адміністративно-правовий статус, організація та порядок діяльності визначені на законодавчому рівні – у Законі України «Про Державне бюро розслідувань» та інших законодавчих актах; 5) він наділений державно-владними повноваженнями; 6) з метою реалізації покладених на нього завдань має право застосовувати різноманітні за своїм характером і спрямованістю адміністративно-примусові заходи.

4. Здійснено класифікацію державних правоохоронних органів України. Запропоновано авторську систему правоохоронних органів, а також визначено місце ДБР у ній. Обґрунтовано необхідність: 1) прийняття Закону України «Про систему правоохоронних органів і правоохоронну діяльність»; 2) проведення ревізії всіх нормативно-правових актів, які визначають загальні засади організації та діяльності правоохоронних органів з метою уточнення їх адміністративно-правового статусу; 3) внесення деяких змін та уточнень до інших законодавчих актів, зокрема до Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»; 4) внесення змін до Закону України «Про національну безпеку України» в частині вдосконалення дефініцій окремих понять, а також чіткого визначення адміністративно-правового статусу правоохоронних органів, які беруть участь у забезпеченні національної безпеки; 5) уточнення змісту деяких спеціальних законів, які закріплюють адміністративно-правовий статус та загальні засади організації правоохоронних органів, зокрема Закону України «Про Державне бюро розслідувань».

5. Розкрито особливості адміністративно-правового статусу ДБР як центрального органу виконавчої влади. З цією метою визначено основні ознаки таких органів: 1) особливий характер законодавчого регулювання організації та порядку їх діяльності; 2) особливий характер повноважень, якими вони наділені; 3) гарантування високого рівня незалежності від незаконного втручання в їхню діяльність; 4) відмінний від загального порядок підзвітності, підконтрольності й підпорядкованості; 5) особливий порядок кадрового забезпечення їх діяльності. Доведено відповідність ДБР усім цим ознакам.

6. Визначено основні напрями вдосконалення законодавчо закріпленої моделі адміністративно-правового статусу ДБР. Зауважено, що забезпечення належного функціонування ДБР передбачає його негайне виведення із системи центральних органів виконавчої влади й надання йому статусу незалежного правоохоронного органу. З'ясовано, що реалізація такого підходу зумовлює внесення низки змін і доповнень до Конституції України та чинного законодавства. Зокрема, запропоновано: 1) внести зміни і доповнення до Конституції України, позбавивши

Кабінет Міністрів України права утворювати ДБР, передавши це право Президенту України, а також обмежити право Президента України призначати на посаду директора ДБР виключно за результатами конкурсу; 2) закріпити оновлений адміністративно-правовий статус ДБР у Законі України «Про Державне бюро розслідувань»; 3) переглянути законодавчі засади підзвітності, підконтрольності й підпорядкованості ДБР.

7. Систему ДБР визначено як законодавчо закріплену форму організації діяльності ДБР, що становить сукупність взаємодіючих і логічно пов'язаних між собою елементів (органів, підрозділів, закладів, установ тощо), основним завданням яких є реалізація покладених на ДБР повноважень. З метою вдосконалення та оптимізації системи ДБР обґрунтовано потребу у внесенні відповідних змін до Закону України «Про Державне бюро розслідувань», зокрема щодо: 1) закріплення таких гарантій незалежності його діяльності, як «особливий порядок визначення системи та загальної структури ДБР»; 2) закріплення згадки про «систему» ДБР у назві статті 9; 3) використання терміна «територіальні управління» замість категорії «територіальні органи»; 4) уточнення змісту ч. 3 ст. 9 в частині «безпосереднього» здійснення ДБР своїх повноважень; 5) збільшення кількості територіальних управлінь ДБР до десяти.

8. Організаційну структуру ДБР запропоновано тлумачити як нормативно визначену, ієрархічно організовану множину впорядкованих та розташованих у специфічному порядку органів і підрозділів ДБР, які мають власну спеціалізацію і перебувають між собою в тісному взаємозв'язку та взаємодії, забезпечуючи виконання покладених на ДБР завдань. У контексті вдосконалення та оптимізації організаційної структури ДБР доведено доцільність внесення таких змін до Закону України «Про Державне бюро розслідувань»: 1) конкретизація в ст. 9 основних структурних підрозділів ДБР; 2) внесення змін до порядку затвердження організаційної структури ДБР; 3) скорочення повноважень Кабінету Міністрів України щодо нормативно-правового врегулювання окремих питань, пов'язаних із визначенням структури ДБР; 4) скасування деяких наказів голови ДБР; 5) виключення із системи ДБР такого елемента, як «спеціальні підрозділи», і включення його до структури ДБР; 6) упорядкування організаційної структури центрального апарату ДБР і його територіальних управлінь; 8) позбавлення директора ДБР права затверджувати організаційну структуру ДБР та її закріплення на рівні Закону.

9. Визначено особливості організації діяльності посадових осіб ДБР: 1) специфічний порядок призначення на посаду керівника ДБР; 2) специфічний порядок призначення на посаду заступників керівника ДБР; 3) встановлення граничних строків перебування на посаді директора ДБР та його заступників; 4) закріплення вичерпного переліку вимог, яким мають відповідати директор ДБР і його заступники; 5) встановлення вичерпного переліку підстав звільнення з посади керівника ДБР і його заступників, а також чітке врегулювання порядку їх звільнення. З метою вдосконалення нормативно-правового регулювання організації діяльності посадових осіб ДБР обґрунтовано необхідність внесення таких змін до Закону України «Про Державне бюро розслідувань»: 1) перегляд наявного порядку призначення очільника ДБР; 2) закріплення права директора ДБР призначати на

посади та звільняти з посад своїх заступників; 3) перегляд законодавчо закріпленого обмеження права перебування однієї і тієї самої особи на відповідній керівній посаді; 4) перегляд та уточнення вимог, що висуваються до керівництва ДБР; 5) перегляд та уточнення переліку підстав звільнення з посади керівника ДБР та його заступників; 6) удосконалення порядку такого звільнення.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Марчук Р. М. Класифікація правоохоронних органів та місце Державного бюро розслідувань в системі таких органів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 40. Т. 4. С. 141–145. (Серія «Право»).
2. Марчук Р. Н. Причины и предпосылки создания Государственного бюро расследований. *Право и политика*. 2018. № 2. С. 35–40. (Кыргызская Республика).
3. Марчук Р. М. Правоохоронні органи держави: недоліки законодавчого визначення поняття. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 6. Т. 3. С. 121–125.
4. Марчук Р. М. Мета, завдання та характерні ознаки Державного бюро розслідувань як державного правоохоронного органу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 50. Т. 4. С. 124–129. (Серія «Право»).
5. Марчук Р. Н. Генезис возникновения и становления Государственного бюро расследований. *Право и Закон*. 2019. № 1. С. 29–34. (Кыргызская Республика).
6. Марчук Р. М. Спеціальний правовий статус Державного бюро розслідувань: проблеми визначення та законодавчого оформлення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 4. С. 90–94.
7. Марчук Р. М. Основні напрями оптимізації організаційної структури Державного бюро розслідувань. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 5. С. 133–136.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Марчук Р. М. Місце та роль правоохоронної функції в системі функцій держави. *Сучасне державотворення та правотворення: питання теорії та практики* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 11–12 груд. 2015 р.). Одеса, 2015. С. 100–103.
9. Марчук Р. М. Місце Державного бюро розслідувань в системі правоохоронних органів держави. *Актуальні проблеми прав людини, держави та вітчизняної правової системи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 1–2 квіт. 2016 р.). Дніпропетровськ, 2016. С. 77–80.
10. Марчук Р. М. Проблемні питання підзвітності, підконтрольності та підпорядкованості ДБР. *Актуальні питання юридичної теорії та практики: наукові дискусії* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 30 лист. – 1 груд. 2018 р.) : у 2 ч. Харків, 2018. Ч. 2. С. 56–60.
11. Марчук Р. М. Державне бюро розслідувань як правоохоронний орган зі спеціальним статусом. *Актуальні проблеми реформування системи законодавства*

України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 25–26 січ. 2019 р.). Запоріжжя, 2019. С. 79–81.

12. Марчук Р. М. Характеристика основних ознак ДБР як центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом. *Право як ефективний суспільний регулятор* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 15–16 лют. 2019 р.). Львів, 2019. С. 83–86.

13. Марчук Р. М. Удосконалення законодавчо встановленого порядку утворення ДБР у разі зміни його адміністративно-правового статусу. *Розвиток сучасного права в умовах глобальної нестабільності* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 13–14 верес. 2019 р.). Одеса, 2019. С. 37–39.

14. Марчук Р. М. Система ДБР: ознаки та основні напрями оптимізації. *Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 27–28 верес. 2019 р.). Запоріжжя, 2019. С. 65–69.

АНОТАЦІЯ

Марчук Р. М. Адміністративно-правові засади організації та діяльності Державного бюро розслідувань України. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2020.

Дисертаційну роботу присвячено дослідженню теоретико-методологічних та організаційно-правових засад діяльності ДБР, визначенню його місця в національній правоохоронній системі, а також обґрунтуванню шляхів розв’язання спірних питань, пов’язаних з організацією та діяльністю ДБР в умовах докорінного реформування його адміністративно-правового статусу. Визначено причини й передумови створення ДБР. Досліджено історію виникнення та становлення ДБР як повноцінного елемента національної правоохоронної системи. Розкрито ознаки ДБР як державного правоохоронного органу. Обґрунтовано класифікацію державних правоохоронних органів України за різними критеріями, з’ясовано місце ДБР у кожній з них. Наведено авторський погляд на національну систему правоохоронних органів. Висвітлено особливості адміністративно-правового статусу ДБР як центрального органу виконавчої влади. Окреслено основні напрями вдосконалення законодавчо закріпленої моделі адміністративно-правового статусу ДБР. Доведено потребу у виведенні ДБР із системи центральних органів виконавчої влади та надання йому статусу незалежного правоохоронного органу. Розкрито поняття системи ДБР, з’ясовано її ознаки й основні напрями оптимізації. Визначено зміст категорії «організаційна структура ДБР». Встановлено особливості адміністративно-правового регулювання організації діяльності посадових осіб ДБР, а також обґрунтовано пропозиції щодо його вдосконалення.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус ДБР, Державне бюро розслідувань, організаційна структура ДБР, правоохоронна діяльність,

правоохоронна система, правоохоронна функція, правоохоронний орган, система ДБР, система правоохоронних органів.

АННОТАЦІЯ

Марчук Р. М. Адміністративно-правові основи організації і діяльності Государственного бюро расследований України. – *Кваліфікаційний научний труд на правах рукописи.*

Дисертація на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 «Административное право и процесс; финансовое право, информационное право». – Научно-исследовательский институт публичного права, Киев, 2020.

Диссертационная работа посвящена исследованию теоретико-методологических и организационно-правовых основ деятельности ГБР, определению его места в национальной правоохранительной системе, а также обоснованию путей решения спорных вопросов, связанных с организацией и деятельностью ГБР в условиях реформирования его административно-правового статуса. Очерчены социально-политические, экономические и правовые предпосылки создания ГБР, а также основные причины его создания. Исследован генезис возникновения ГБР как специфического элемента национальной правоохранительной системы, выделены основные этапы истории его становления. Проанализированы общепринятые теоретические представления о сущности и содержании правоохранительной функции государства. Рассмотрены наиболее распространенные взгляды на место правоохранительной функции в системе функций современного государства. Установлены основные признаки государственных правоохранительных органов, а также доказано соответствие ГБР указанным признакам. На основе проведенного исследования сформулировано авторское определение понятия государственных правоохранительных органов. Обоснован авторский взгляд на классификацию государственных правоохранительных органов по различным критериям, а также определено место ГБР в каждой из предложенных классификаций. Сформулирован авторский взгляд на национальную систему правоохранительных органов, а также определены законодательные пробелы и противоречия, успешное устранение которых возможно благодаря имплементации такой системы в действующее законодательство. В рамках анализа особенностей административно-правового статуса ГБР как центрального органа исполнительной власти со специальным статусом определены основные признаки органов, а также аргументировано соответствие ГБР таким признакам. Выявлены причины, обуславливающие необходимость обновления правового статуса ГБР, а также недостатки и пробелы действующего законодательства, требующие первоочередного урегулирования. Проанализированы наиболее перспективные и распространенные варианты совершенствования законодательно закреплённой модели административно-правового статуса ГБР. Доказана необходимость вывода ГБР из системы центральных органов исполнительной власти и предоставления ему статуса независимого правоохранительного органа. Сформулирована авторская дефиниция такого понятия, как «система ГБР», а также определены основные черты, характеризующие данную систему. Раскрыты основные

недостатки законодательного регулирования системы ГБР, а также обоснована необходимость внесения ряда изменений в действующее законодательство с целью их устранения. Раскрыто содержание понятия организационной структуры ГБР, выяснены признаки и основные пути ее совершенствования. Освещены особенности административно-правового регулирования организации деятельности должностных лиц ГБР, а также обоснованы предложения по его усовершенствованию.

Ключевые слова: административно-правовой статус ГБР, Государственное бюро расследований, организационная структура ГБР, правоохранительная деятельность, правоохранительная система, правоохранительная функция, правоохранительный орган, система ГБР, система правоохранительных органов.

SUMMARY

Marchuk R. M. Administrative and legal bases for the organization and activities of the State Bureau of Investigation of Ukraine. – *Qualification scientific work on the rights of the manuscript.*

The thesis for obtaining a scientific degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.07 «Administrative law and procedure; financial law; information law». – Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2020.

Thesis deals with theoretical, methodological and organizational and legal principles of SBI activity, defines its place in the national law enforcement system, as well as justifies the ways of solving a number of controversial issues related to the organization and activities of SBI under conditions of thorough reformation of its administrative and legal status. The reasons and the prerequisites for the creation of SBI have been outlined. The historical background and the establishment of SBI as the specific element of national law enforcement system have been studied. The concept of SBI has been formulated and its features as a law enforcement agency have been revealed. The classification of State law enforcement agencies of Ukraine according to different criteria has been made, the place of SBI in each of them has been determined. The author's view on the national law enforcement system has been given. The peculiarities of administrative and legal status of SBI as the central government body have been revealed. The main directions of the approved legislation of the consolidated model of administrative and legal status of SBI have been identified. It has been concluded that it is advisable to remove SBI from the system of executive bodies and to grant it the status of an independent law enforcement agency. The concept of "SBI system" has been given, its features have been revealed and the main ways to optimize it have been proposed. The author's definition of the concept of "organizational structure of SBI" has been formulated, its main features have been defined and the ways of its improving have been determined. The peculiarities of the legal regulation of the organization of activities of SBI officials have been analyzed and the proposals for their improvement have been substantiated.

Keywords: administrative and legal status of SBI, State Bureau of Investigation, organizational structure of SBI, law enforcement, law enforcement system, law enforcement function, law enforcement agency, SBI system, law enforcement system.